

LES MORTS PER MALALTIES INFECCIOSES AL PRIORAT (S. XVI A XVIII)

[TEXT I IL·LUSTRACIONS]

Jordi Pau Roigé

Les malalties infeccioses tenen diferents agents i mecanismes de transmissió. El més important d'ells és el propi ésser humà, que amb el contacte directe de persona a persona, mitjançant les restes fisiològiques indigudament tractades o amb l'aire com a vehicle transmissor de micropartícules, és capaç de transmetre malalties entre persones, fins i tot de comunitats allunyades.

Altres agents a tenir en compte en el contagi són els animals, bé sigui mitjançant picades d'insectes o mossegades de petits o no tant petits mamífers cap als éssers humans.

Actualment, els importants moviments de persones cap a països molt allunyats, afavorit tant per les facilitats de mitjans de transport com per una nova cultura de l'oci, fan que veiem malalties impròpies de les nostres contrades.

En l'antiguitat, els esclats epidèmics de malalties infeccioses eren més previsibles. El coneixement de l'existència de verola o xarampió a comunitats properes feia preveure que, més aviat o més tard, els veïns també n'acabarien patint les conseqüències. Altra cosa és si es podia fer res per evitar-ho.

El Priorat dels segles XVI a XVIII no en va ser una excepció. A més de tenir-ne un coneixement global

fruit de l'anàlisi històrica dels grans autors, en aquest article es presenta una evidència més particular extreta de l'anàlisi de les partides de defunció dels seus llibres d'òbits.

Ens centrarem en tres grans fets i una petita curiositat:

- L'epidèmia de pesta de l'any 1652
- Brot de xarampió de l'any 1759
- Brot de verola de l'any 1780
- I la curiositat: la ràbia al Priorat del segle XVIII

EN EL CONJUNT DE POBLES DEL PRIORAT ON ES CONSERVEN PARTIDES DE DIFUNTS, ES VA ASSOLIR UNA MITJANA DE 500 MORTS PER ANY, I ENTRE 1652 I 1653 ES VA ARRIBAR ALS 1000 DIFUNTS

La pesta al Priorat

El terme "pesta", malgrat la seva vaguetat i imprecisió, és definidor d'una malaltia. Els sentiments de terror i, sovint, de mort que aquesta paraula produïa entre la població feia que s'utilitzessin altres mots que en fessin referència.

A les defuncions que jo he pogut constatar al Priorat, l'expressió "moriren del contagi" és força freqüent. Apareix en 6 de les 16 defuncions que per aquest motiu he trobat a Falset l'any 1652. Malgrat tot, les defuncions d'aquest any tant a Falset com a Cornudella, principalment d'adults, però també d'infants, es van

duplicar. En el conjunt de pobles del Priorat on es conserven partides de difunts, es va assolir una mitjana de 500 morts per any, i entre 1652 i 1653 es va arribar als 1000 difunts.

A Falset l'esclat de l'epidèmia va durar des de març fins a maig de 1652, i d'abril fins a maig de 1653. A Cornudella hi va haver pesta des de l'octubre fins al desembre de 1651, de juliol a desembre de 1652 i de gener a

març de 1653. Dins dels morts de l'any 1652 de Cornudella hi figura el cirurgià M. Rafel Serra. No tinc constància de cap cas a Gratallops, mentre que a Ulldeolins, durant el mes de juliol de 1651, es va prendre l'acord d'instal·lar un hospital d'empestats al carrer de Balç.

Aquesta epidèmia de pesta que ens afectà entre els anys 1648 i 1654, sent especialment devastadora per Catalunya l'any 1652, va entrar a la península per València. Des d'allí es va dirigir tant cap al sud com cap al nord. L'itinerari del sud és integrat, a la vegada, per dos ramals: un cap a l'interior (Oriola, Múrcia i

Lorca), i l'altre cap a la costa andalusa (Màlaga, Gibraltar, Cadis i Huelva). L'itinerari del nord es va veure aturat, en principi, en el Baix Aragó l'any 1648, per introduir-se després a Tortosa i al sud de Catalunya. A Lleida hi varen haver 130 defuncions per pesta l'any 1652, de les quals 50 es van concentrar al mes de setembre.

L'epidemiologia i els mecanismes de transmissió de la pesta i d'altres malalties infeccioses, tan coneguts en l'actualitat, eren en aquells temps tema de controvèrsia.

D'una part estaven les teories contagionistes, que veien una relació entre els malalts i els objectes que havien estat en contacte amb els empestats. D'altra, les tradicionals corrents miasmàtiques que atribuïen a l'aire un paper capital en la difusió dels miasmes i de l'epidèmia. Malgrat tot, les tesis contagionistes es van difondre molt aviat. Ja a començaments del s. XIV es van

començar a disposar mesures dirigides a evitar la relació amb els empestats i a implantar períodes d'aïllament pels qui haguessin atès un malalt o bé fossin sospitosos de patir la malaltia.

Brot de xarampió al Priorat l'any 1759

La introducció de la vacunació sistemàtica als nostres infants ha fet disminuir moltíssim les anomenades malalties pròpies de la infància i en alguns casos fins i tot ha aconseguit eradicar-ne algunes d'elles. El xarampió, tot i ser fins fa pocs anys una malaltia important, no té la transcendència i els efectes devastadors sobre la població infantil de segles passats.

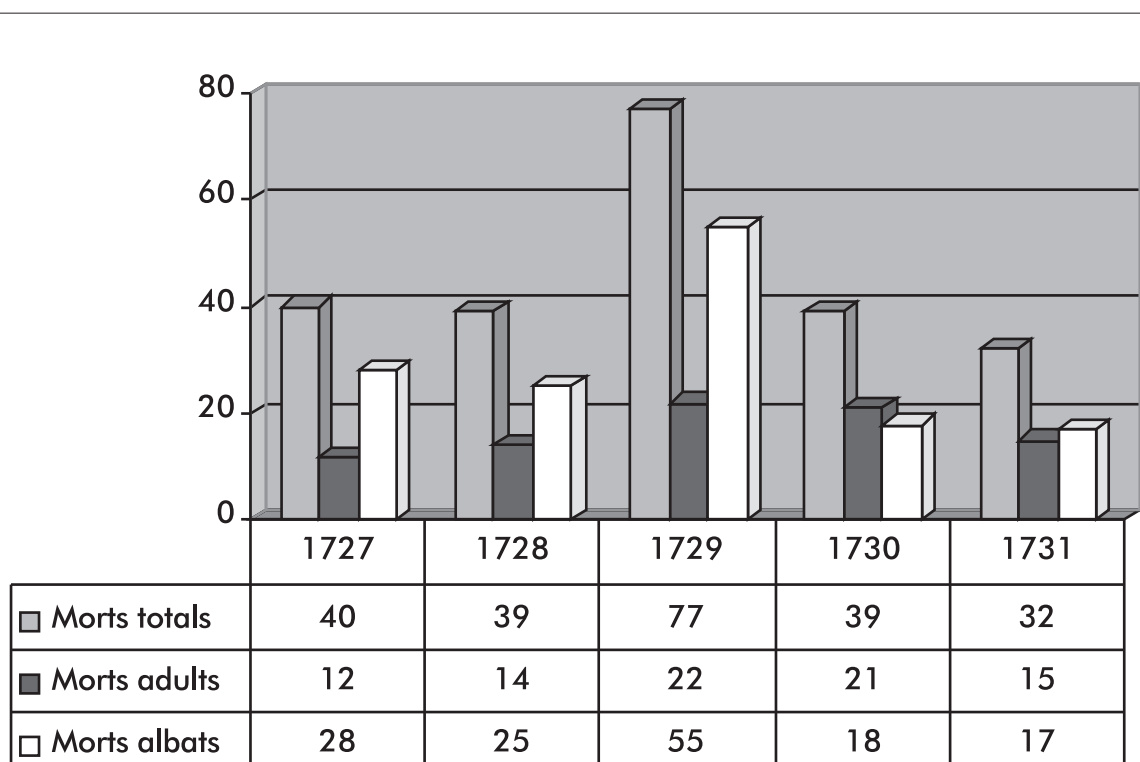
Un exemple d'això és l'elevada mortalitat que es va constatar a Falset a l'any 1759. El brot d'aquesta malaltia exantemàtica sembla ser que es va produir entre març i maig d'aquell any. En realitat, partides en què es pugui llegir aquesta patologia

sols en són cinc, però és raonable pensar que la transcendència que va tenir aquesta epidèmia sobre la població infantil va ser molt més important.

La mortalitat global se situava vora els 45-50 difunts, dels quals la meitat eren infants. El 1759 els morts totals arriben vora els 80, dels quals 60 varen ser infants. Això ens fa pensar que moltes d'aquestes morts van ser causades possiblement pel xarampió i que no van ser recollides pel rector de l'època.

Brot de verola al Priorat l'any 1780

La difusió de la verola per tot el planeta està clarament unida als descobriments geogràfics que es produeixen durant l'època moderna. Allò que la pesta havia estat en anys anteriors, ara ho seria la verola, i aquest cop sense fer distinció entre les classes més afavorides. L'esclat demogràfic de la segona meitat del segle XVIII fa que es concentrin a les

Gràfica on mostra l'augment de la mortalitat a Falset

ciutats importants contingents de població que, sovint, es veuen obligats a viure en condicions insuportables d'amuntegament i pobresa.

La verola, que es manté només a través del contagi entre persones, compta així amb un terreny molt afavoridor per al seu desenvolupament. Històricament, els últims anys d'aquest segle XVIII varen ser definitius per combatre la malaltia amb el desenvolupament, per fi, de la vacuna. A Catalunya, com a la resta d'Europa, les lluites entre partidaris i enemics de la inoculació del virus varen ser terribles durant bona part del s. XVIII, costum importada de l'Àsia Menor.

Al Priorat hi va haver verola tant a l'inici com al final del segle XVIII. No és que aquesta malaltia no existís abans, sinó que la forta prevalença de la pesta li treia protagonisme. De totes les defuncions analitzades a Falset l'any 1729, sols en un cas el rector apunta la verola com la causa de defunció d'un infant. Malgrat tot, tal com es pot observar al gràfic, les morts d'infants d'aquell any dupliquen les dels anys veïns, fet que fa pensar en molts més casos de verola com a causa d'aquest augment de mortalitat.

Encara més clara sembla la transcendència que va tenir aquesta patologia entre la població infantil, també de Falset, l'any 1780.

En el llibre d'òbits, al costat de la partida de 16 de gener d'aquell any, es llegeix la paraula "Pigota" sense fer referència a cap defunció en concret. Tot i això, la mortalitat infantil és molt més elevada a la dels anys propers. Els infants morts arriben a 127 dels 153 morts totals constatats, sent la mitjana de defuncions d'infants en els anys propers vora els 35-40 el que fa pensar que la mortalitat causada per aquest brot va ser molt important.

A localitats veïnes com Bellmunt també es constata un fort increment de la mortalitat infantil degut, molt possiblement, a aquesta malaltia. En aquells anys el nombre d'infants morts se situaven entre 2 i 3, mentre que l'any 1780 varen arribar a 13, quadruplicant-ne la mortalitat per aquest brot de verola.

Altres estudis d'arxius parroquials han detectat, també, brots de verola a pobles catalans. Així D. Montaña troba verola a Terrassa l'any 1615, mentre que M. A. Álvarez en troba a St. Pere de Riudebitlles l'any 1782 i a Gelida en els anys 1608, 1610, 1676, 1677, 1679 i 1680.

A Europa la successió de les malalties epidèmiques va ser la següent:

- Pesta. Segle XVII
- Verola. Segle XVIII
- Còlera. Segle XIX

L'existència de la verola ja es coneix des de fa aproximadament uns 3.000 anys. Durant alguns segles repetides epidèmies han estat devastadores per la població humana. Es té constància que l'últim cas de verola va tenir lloc a Somàlia l'any 1977. Actualment, l'Organització Mundial de la Salut dona aquesta malaltia per eradicada arreu del món.

Morts per ràbia a Falset

La ràbia és una malaltia infecciosa causada per un virus que afecta de forma greu el sistema nerviós central provocant, en quasi la totalitat dels casos, la mort. La transmissió s'efectua des de l'animal malalt, sovint gossos, gats i també llops i guineus cap a l'home mitjançant la mossegada.

L'especial comportament tant de l'animal malalt com de l'ésser humà quan es troba afectat per la fase de malaltia del sistema nerviós central, en el qual apareixen símptomes com la hiperac-

tivitat, l'ansietat, el deliri, l'estridor i la hidrofòbia, ha fet que aquesta malaltia tingui dins la cultura popular un especial respecte i repulsa, probablement pel desconeixement de la seva fisiopatologia.

Relats, contes i supersticions han anat passant de generació en generació fins als nostres dies i donen a aquesta malaltia, que va provocar a la Xina 3.380 morts l'any 2007, una especial inquietud entre tots nosaltres.

El seu comportament no és epidèmic com la pesta. Apareixen casos aïllats i puntuals fruit de lesions per mossegada, i així ho he constatat al Priorat. Un d'ells és la defunció d'Anton Queralt, de 31 anys d'edat, que morí a Ulldemolins el 12 de juliol de 1788, 15 dies després de ser mossegat per un llop.

L'altre cas de ràbia és detectat a Falset l'any 1724. En aquesta ocasió es fa palesa a la partida de defunció del fill d'en Lluís Rull, cirurgià, el respecte particular que la simptomatologia d'aquesta infecció vírica produïa entre la població. Es pot llegir literalment:

"23 de març de 1724 morí y fouch enterrat en lo fossá en part apartada sens procesió ni altra solemnitat un minyo fill de Lluís Rull cirurgiá de Falset...rebé lo sant sacrament de la penitensia y no hi hague lloch pèr a mes, porque morí de mal de Rabia. Deu nos es quart a tots. Lo Salvadó lo portá sol a la fosa"

Actualment s'accepta que aquesta malaltia, de la qual a Espanya no s'ha detectat cap altre cas des del brot de Màlaga de l'any 1978 desencadenat per un gos provinent del Marroc, té una incubació variable depenent del lloc de la mossegada que oscil·la entre els 15 i els 60 dies. ■